

Working Papers in Sociology 1 / 2017

ISSN 2453-6970

**Volia voliči v obciach s rómskou populáciou
ĽSNS častejšie? Analýza individuálnych a
kontextuálnych faktorov volebných rozhodnutí v
parlamentných voľbách 2016**

Miloslav Bahna – Jozef Zagrapan

Február 2017

Volia voliči v obciach s rómskou populáciou ĽSNS častejšie? Analýza individuálnych a kontextuálnych faktorov volebných rozhodnutí v parlamentných voľbách 2016

Miloslav Bahna – Jozef Zagrapan¹

Zvolenie Mariana Kotlebu, predsedu krajne pravicovej Ľudovej strany – Naše Slovensko (ĽSNS) za župana v krajských voľbách v roku 2013 zaskočilo slovenskú verejnosť i spoločenskovednú odbornú obec. Od roku 2013 boli publikované viaceré analýzy tohto volebného víťazstva, no až do parlamentných volieb v roku 2016 bolo vnímané ako regionálny voličský exces týkajúci sa maximálne Banskobystrického kraja. O to väčším prekvapením bol vstup ĽSNS do Národnej rady Slovenskej republiky po voľbách v marci 2016.

ĽSNS je personálne a programovo prepojená na stranu Slovenská pospolitosť, ktorú Najvyšší súd v roku 2006 rozpustil pre jej program, ktorý bol v rozpore s Ústavou. Zrejme aj vzhľadom na túto skúsenosť sa strana od svojho počiatku štylizuje do polohy legitímnej politickej sily schopnej bojovať o hlasy a uspieť v parlamentných voľbách. Napriek tomu sa, vzhľadom na jej program, jedná o jednu z najradikálnejších strán slovenskej krajnej pravice. Už od svojho vzniku v roku 2010 sa ĽSNS vymedzuje voči establišmentu a jej rétorika je zameraná proti menšinám, predovšetkým však voči menšine rómskej. Postupom času sa ĽSNS čoraz viac prezentovala ako jediná politická sila, ktorá sa týmto oblastiam nielen venuje, ale je ich aj schopná riešiť, nakoľko potenciálna výraznejšia priama konkurencia v tejto oblasti, Slovenska národná strana, sa viac zameriavala na kritiku Maďarov (Kluknavská & Smolík, 2016). SNS navyše po zmene vedenia v roku 2012 svoju rétoriku celkovo zmiernila, v snahe posunúť sa viac do stredu politického spektra.

Jednou z analýz, ktorá vznikla po volebnom víťazstve Mariána Kotlebu v krajských voľbách bola práca Spáča a Vodú (2014). Autori vo svojej analýze výsledkov parlamentných volieb v roku 2012 poukazujú na fakt, že prítomnosť rómskej menšiny je dôležitým faktorom ovplyvňujúcim volebný zisk ĽSNS. Strana dosiahla lepšie výsledky v oblastiach, kde bola zvýšená prítomnosť Rómov, pričom najvýraznejšie sa strane darilo v miestach, kde existovali segregované rómske osady. Podľa prvých analýz opierajúcich sa o agregované volebné výsledky na úrovni obcí publikovaných v médiách bol podiel Rómov v obci faktorom, ktorý mal vplyv aj v parlamentných voľbách 2016. Oproti minulým voľbám však môžeme pozorovať slabnúci vplyv faktoru „Rómovia“ (Hruška

¹ Kontakt: miloslav.bahna@savba.sk, jozef.zagrapan@savba.sk, Sociologický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64, Bratislava, Slovenská republika

2016).

Na druhej strane, prítomnosť Rómov nie je jediný faktor, ktorý je podľa analýz volebných výsledkov spojený s vyšším volebným ziskom krajnej pravice v obci. Výskumy poukazujú aj na socio-demografické faktory, ktoré s voľbou ĽSNS môžu taktiež súvisieť. Zisk tejto strany stúpá v oblastiach s vyššou nezamestnanosťou a taktiež s nižším podielom ľudí s vyšším vzdelaním. Okrem týchto súvislostí môžeme pozorovať, že strana oslovovala prevažne mladších voličov (Spáč & Voda, 2014; Hruška, 2016). Dôležité zistenie je, že v krajských voľbách v roku 2013 sa strane, respektíve jej lídrovi Mariánovi Kotlebovi, podarilo mobilizovať k účasti značnú časť nevoličov. A to nielen v prvom, ale aj druhom kole. Navyše boli Kotlebovi voliči disciplinovaní, keď po účasti v prvom kole prišli voliť aj v kole druhom (Gregor, 2015).

Tieto závery sú v súlade so zisteniami v širšom európskom kontexte. Podľa doterajších výskumov aj v iných európskych krajinách súvisí voľba krajnej pravice s podobnými faktormi – prítomnosťou menšín - imigrantov, nižším vzdelaním a vyššou nezamestnanosťou. Väčšia šanca voliť krajne pravicové strany je tiež často spájaná s mladými manuálne pracujúcimi mužmi (napr. Arzheimer & Carter, 2006; Bjørklund, 2007; Halla, Wagner, & Zweimüller, 2013; Rink, Phalet, & Swyngedouw, 2013; Rydgren & Ruth, 2013).

Na rozdiel od minulých výskumov podpory ĽSNS slovenskej proveniencie, ktoré nepracovali s dátami na individuálnej úrovni, sa v tejto práci budeme snažiť nájsť súvislosti medzi socio-demografickými faktormi a volebnou preferenciou prostredníctvom unikátnych dát z exit pollu agentúry FOCUS. Našu prácu s dátami v tomto texte budú usmerňovať dve hypotézy. Prvou z nich je očakávanie, že voliči žijúci v obciach s výraznejším podielom rómskej menšiny budú vo voľbách častejšie hlasovať za ĽSNS. Druhou hypotézou je, že podpora pre krajnú pravicu na Slovensku stojí na podobných socio-demografických pilieroch ako inde v Európe. Budeme sa preto pýtať, či podobne ako v iných európskych krajinách platí, že nezamestnaní, manuálne pracujúci a muži budú častejšie voliť pravicovo extrémistickú stranu.

Na Slovensku sa v súvislosti s úspechom ĽSNS môžeme stretnúť s názormi, že jeho dôležitým faktorom je jej práca v regiónoch². Aj keď napríklad výskum z Veľkej Británie ukazuje, že intenzívna lokálna kampaň môže mať pozitívny vplyv na zisk krajnej pravice (Cutts & Goodwin,

2 V mediach napríklad Radovan Bránik v rozhovoroch pre časopis Život (15/2016) alebo Oľga Gyárfášová pre Hospodárske noviny (HN Televízia, 28.1.2017)

2013), v slovenskom prostredí tento vzťah nie je preskúmaný. Okrem dvoch spomenutých hypotéz tak budeme tiež testovať, či má na voľbu ĽSNS vplyv prítomnosť strany v obci pred voľbami, či už formou predvolebného mítingu, alebo inej akcie.

Dáta a metóda

Na testovanie našich hypotéz analyzujeme dáta z exit pollu, ktorý v deň konania parlamentných volieb 5. marca 2016 realizovala agentúra FOCUS pre televíziu Markíza. Výskum prebiehal v 161 obciach Slovenska na vzorke 20 128 občanov, ktorí odpovedali po východe z volebnej miestnosti na niekoľko otázok položených v krátkom dotazníku. Tieto dáta obsahujú základné socio-demografické údaje o konkrétnych voličoch a taktiež ich minulé voličskú preferenciu, respektíve informáciu o (ne)účasti na minulých voľbách. Čo sa týka samotného výsledku volieb, exit poll odhadol konečné výsledky pomerne presne, kedy ani najvýraznejšie rozdiely medzi odhadovaným a reálnym ziskom strán (týkali sa ĽSNS, SaS a strany SMER) nepresiahli 1,24 p.b.

Tabuľka 1

Percentuálny zisk hlasov strán vo voľbách a v exit polle 2016

Strana	Oficiálne výsledky	Exit poll – volebný odhad ³	Rozdiel
SMER - SD	28,28	27,3	0,98
SaS	12,10	13,3	-1,20
OLaNO - NOVA	11,02	11,2	-0,18
SNS	8,64	8,0	0,64
ĽSNS	8,04	6,8	1,24
MOST - HÍD	6,50	7,3	-0,80
SME RODINA	6,62	5,9	0,72
SIEŤ	5,60	6,7	-1,10
KDH	4,94	5,0	-0,06
SMK	4,04	3,6	0,44

Zdroj: Exit poll 2016, FOCUS, Štatistický úrad SR

Pre overenie prvej testovanej hypotézy sme potrebovali údaje z exitpollu doplniť o kontextuálne premenné charakterizujúce obec, v ktorej voliči žijú. Z nášho pohľadu kľúčovou premennou bol podiel Rómov v obci. Tento podiel odvodzujeme z dát obsiahnutých v Atlase rómskych komunít na Slovensku z roku 2013. Rómska menšina je aspoň čiastočne zastúpená v 91 obciach zo 161 obcí, ktoré boli súčasťou exit pollu. Z toho v 36 z nich má rómska menšina viac ako 10% zastúpenie a v siedmich viac ako 50%.

³ Pre účely volebného odhadu boli údaje z exit pollu vážené. V našej analýze pracujeme s neváženými údajmi.

Okrem prítomnosti Rómov v obci budeme testovať aj to, ako voľbu ĽSNS ovplyvňuje predvolebná či iná prítomnosť strany a jej stránkov v obci. Informácie o akciách strany pochádzajú z webovej stránky ĽSNS a z jej oficiálneho facebookového profilu. V analýze pracujeme so všetkými akciami, ktoré strana uvádzala od roku 2014. Tieto udalosti delíme na predvolebné mítingy, teda stretnutia s voličmi, ktoré sa uskutočnili pred parlamentnými voľbami a iné akcie. Medzi iné akcie v tomto prípade radíme všetky akcie, ktoré ĽSNS komunikovala online, pričom sa jedná hlavne o pochody, protesty, deklarovajú pomoc občanom či spomienkové akcie. Naším cieľom je overiť či volebné rozhodovanie na individuálnej úrovni môže byť vysvetliteľné prítomnosťou predvolebnej, alebo inej, aktivity v mieste voľby. Z celkového počtu 161 obcí, v ktorých prebiehal exit poll, sa predvolebný míting ĽSNS konal v 19 a iná akcia v 13 z nich. Navyše, medzi obcami, kde prebehol exit poll bolo aj 27 obcí, z ktorých pochádzal aspoň jeden poslanecký kandidát na kandidátke ĽSNS v parlamentných voľbách 2016.

Výsledky

Na overenie v úvode formulovaných hypotéz sme použili hierarchickú logistickú regresiu. V našom modeli sme voľbu ĽSNS vysvetľovali jednak individuálnymi charakteristikami respondenta, ako aj kontextuálnymi charakteristikami na úrovni obce. Vplyv faktoru „Rómovia“ sme testovali dvomi alternatívnymi spôsobmi. V prvom prípade sme pracovali s dichotomickou premennou, ktorá rozdelila obce na tie, kde podľa Atlasu rómskych komunít Rómovia nežijú a obce, kde bola ich prítomnosť zmapovaná. V druhom prípade sme ako vysvetľujúcu premennú použili percentuálny podiel Rómov na celkovej populácii obce.

Tabuľka 2

*Faktory vysvetľujúce voľbu ĽSNS, hierarchická logistická regresia
(obce, N = 161; respondenti, N = 18988)*

	Model 1		Model 2	
	B	štd. chyba	B	štd. chyba
Konštanta	-1,006	(0,212)***	-1,036	(0,231)***
Individuálna úroveň				
Muž	0,576	(0,059)***	0,576	(0,059)***
Vek (7 kategórií)	-0,496	(0,020)***	-0,496	(0,020)***
Vzdelanie (4 kategórie)	-0,220	(0,036)***	-0,221	(0,036)***
Maďarská národnosť (binárna prem.)	-1,673	(0,248)***	-1,678	(0,247)***
Iná ako slov. alebo maď. národnosť (binárna prem.)	-0,625	(0,377)	-0,625	(0,377)
Nezamestnaný (binárna prem.)	0,168	(0,136)	0,169	(0,136)
Nevolič vo voľbách 2012 (binárna prem.) ⁴	0,712	(0,076)***	0,711	(0,076)***

Manuálne pracujúci (binárna prem.)	0,382 (0,070)***	0,382 (0,070)***
Kontextuálne premenné na úrovni obce		
Rómovia v obci (binárna prem.)	-0,046 (0,118)	
Podiel Rómov v obci		-0,003 (0,006)
Veľkosť sídla		
menej ako 1 tisíc obyvateľov	(ref. kat.)	(ref. kat.)
1 - 2 tisíc obyvateľov	0,214 (0,138)	0,222 (0,142)
2 - 5 tisíc obyvateľov	-0,031 (0,143)	-0,036 (0,142)
5 - 20 tisíc obyvateľov	0,096 (0,174)	0,081 (0,163)
20 - 50 tisíc obyvateľov	0,160 (0,211)	0,131 (0,191)
50 - 100 tisíc obyvateľov	0,021 (0,340)	-0,019 (0,323)
nad 100 tisíc obyvateľov	-0,465 (0,414)	-0,505 (0,398)
Nezamestnanosť v obci (rok 2011)	0,001 (0,006)	0,004 (0,009)
Predvolebný míting ĽSNS v obci (binárna prem.)	0,187 (0,158)	0,182 (0,158)
Iná akcia ĽSNS v obci (binárna prem.)	-0,112 (0,262)	-0,101 (0,261)
ĽSNS kandidát z obce (binárna prem.)	0,194 (0,146)	0,198 (0,146)
ĽSNS kandidát z obce v 2012 (binárna prem.)	0,041 (0,168)	0,046 (0,167)
Výsledok ĽSNS v roku 2012	0,219 (0,046)***	0,215 (0,045)***

*** = $p < 0,001$; . = $p < 0,1$;

Zdroj: Exit poll 2016, FOCUS, Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013, Štatistický úrad SR, vlastný výskum

Na základe výsledkov prezentovaných v tabuľke 2 môžeme konštatovať, že v oboch modeloch sú signifikantnými prediktormi voľby ĽSNS vek (mladší voliči volili stranu častejšie), pohlavie (muži volili stranu skôr ako ženy), práca v manuálnom povolání, nižšie vzdelanie a tiež nevoličstvo v roku 2012. Naopak, výrazne nižšia šanca voľby strany je spojená s maďarskou národnosťou, ĽSNS túto menšinu neoslovuje.

Dôležitým zistením s ohľadom na našu prvú hypotézu je, že prítomnosť Rómov kódovaná buď ako dichotomická alebo ako spojitá premenná (podiel) nie je štatisticky signifikantný prediktor volebného rozhodnutia na individuálnej úrovni. Pre overenie tohto záveru sme do oboch modelov pridali dichotomickú premennú označujúcu prítomnosť segregovanej rómskej osady v katastri obce. Takýchto obcí bolo v dátovom súbore 18 a podľa analýzy Spáča a Vodu (2014) sa ĽSNS v tomto type obcí v parlamentných voľbách 2012 darilo. Ani táto premenná však nebola štatisticky signifikantným prediktorom voľby ĽSNS v exit polle 2016.

Voľbu ĽSNS teda nemožno interpretovať ako rozhodnutie motivované osobnou skúsenosťou zo spolužitia s rómskou menšinou na lokálnej úrovni. Z hľadiska našej druhej hypotézy je dôležité

4 Nevolič je tu definovaný ako ten, kto v roku 2012 mal volebné právo, ale ho nevyužil. Táto kategória teda nezahŕňa prvovoličov.

zistenie, že v prípade voľby ĽSNS v parlamentných voľbách 2016 sa v analýze na celej vzorke nepotvrdila súvislosť medzi nezamestnanosťou voliča a preferenciou ĽSNS. Táto súvislosť sa však objavuje ak do analýzy zaradíme len respondentov zo 125 obcí, kde je zastúpenie rómskej menšiny nižšie ako 10%. Naopak, opätovne prestáva byť signifikantná v obciach, kde je podiel Rómov menší ako 2% (85 obcí) alebo v analýze obcí bez prítomnosti Rómov (70 obcí). Toto zistenie je možné interpretovať tak, že nezamestnaní volia ĽSNS o niečo častejšie len v prostredí s prítomnosťou rómskej menšiny. Zároveň je tento vzťah v prostrediach s vyšším zastúpením Rómov „maskovaný“ tým, že v týchto prostrediach je významná časť nezamestnaných rómskej národnosti a nevolí ĽSNS. Je však dôležité upozorniť, že súvislosť medzi nezamestnanosťou voliča a preferenciou ĽSNS je vo všetkých prípadoch výrazne slabšia než v prípade vyššie spomenutých štatisticky signifikantných prediktorov voľby ĽSNS.

Na rozdiel od nezamestnanosti voliča sa súvislosť medzi mierou nezamestnanosti v obci a voľbou ĽSNS nepotvrdila ani v analýze na celej vzorke ani v analýzach na podmnožine obcí s nižším zastúpením Rómov.

Premenné, ktorými sme sa snažili zachytiť prácu strany ĽSNS so svojimi voličmi priamo v teréne nie sú štatisticky signifikantnými prediktormi voľby ĽSNS. Ak v obci alebo meste prebehol volebný míting ĽSNS, nebola v tejto obci podpora pre ĽSNS vyššia. Podobné zistenie platí pre iné akcie strany a tak isto aj pre skutočnosť, že jeden z kandidátov z danej obce pochádza.⁵ Jediným signifikantným prediktorom voľby ĽSNS spomedzi premenných na úrovni obce bol volebný výsledok strany v obci v roku 2012. To znamená, že tam kde strana získala viac hlasov v parlamentných voľbách 2012, sa jej darilo aj vo voľbách v roku 2016.

Samozrejme treba dodať, že štatistická sila našej analýzy vplyvov kontextuálnych premenných v 161 obciach je výrazne nižšia než analýza prediktorov na individuálnej úrovni, kde máme k dispozícii až 20 128 respondentov.

Naše závery môže do určitej miery skomplikovať odôvodnený predpoklad, že v analýze nedokážeme spoľahlivo odlíšiť respondentov rómskej národnosti. Hoci údaje z exit pollu obsahujú informáciu o národnosti voliča, veľmi nízky podiel voličov s „inou“ národnosťou naznačuje, že nie všetci voliči považovaní svojim okolím za Rómov (definícia, s ktorou pracuje Atlas rómskych

5 Ak sme v modeloch v Tabuľke 2 vynechali premennú volebný výsledok ĽSNS v roku 2012 bol prediktor „ĽSNS kandidát z obce“ na hranici štatistickej signifikantnosti.

komunit) vybrali v dotazníku inú než ponúkanú slovenskú alebo maďarskú národnosť.

Ak prijmem predpoklad, že Rómovia volia ĽSNS menej často ako voliči slovenskej národnosti je možné namietnuť, že práve tento faktor vysvetľuje pozorovaný neexistujúci súvis medzi voľbou ĽSNS v obciach s rómskou populáciou. V obciach s rómskou populáciou je jednoducho menej ne-rómskych hlasov a preto preferencie ĽSNS nerastú aj ak väčšia časť ne-rómskych hlasov smeruje k ĽSNS. Zaradenie premennej iná národnosť do modelu by tento „efekt“ mohlo vylúčiť len za predpokladu, že sa všetci rómsky voliči prihlásili k ponúkanej kategórii „iná národnosť“. Druhý faktor, ktorý by mohol existenciu daného efektu potláčať je relatívne silná negatívna súvislosť ($p=0,55$) medzi podielom Rómov a volebnou účasťou v obci. Je teda pravdepodobné, že aj v obciach s relevantným zastúpením Rómov sú voliči rómskej národnosti v menšine. Napriek tomu nedokážeme existenciu tohto efektu zakrývajúceho rast preferencií ĽSNS u ne-rómskych voličov v obciach s rómskou menšinou s určitosťou vylúčiť. Súvislosť medzi oboma premennými charakterizujúcimi prítomnosť Rómov v obci a voľbou ĽSNS sa však nepotvrdila ani v analýzach pracujúcich len so vzorkou obcí s podielom Rómov menším ako 10% (125 obcí), 5% (103 obcí) a 2% (85 obcí). Nato, aby tento efekt dokonale zamaskoval rastúci príklon ne-rómskych voličov k voľbe ĽSNS by musel rásť lineárne s podielom Rómov v obci, zároveň by vo všetkých prostrediach musela existovať rovnaká tendencia Rómov neidentifikovať svoju národnosť a ich volebná účasť by musela byť podobná ako volebná účasť ne-Rómov. Vzhľadom na uvedené považujeme náš záver o nesúvislosti podpory ĽSNS u ne-rómskych voličov s prítomnosťou Rómov v mieste ich bydliska za pravdepodobnejší, než predpoklad, že tento vzťah existuje ale je prekrytý klesajúcim podielom ne-rómskych voličov v obciach, kde žijú Rómovia.

Záver

Naša analýza nepotvrdzuje tvrdenie, že prítomnosť rómskej menšiny v obci má vplyv na voľbu ĽSNS na individuálnej úrovni.⁶ V obciach, ktoré boli súčasťou exit pollu 2016 tento faktor nezohráva úlohu a výsledky naznačujú, že podpora krajnej pravice bola menej naviazaná na proti-rómsky sentiment a viac na sentiment proti-systémový.⁷ Výrazným prediktorom voľby strany bolo nevoličstvo v roku 2012, čo znamená, že ĽSNS sa podarilo osloviť ľudí, ktorí sa predchádzajúceho hlasovania nezúčastnili. Podobná mobilizácia nevoličov stála za úspechom lídra ĽSNS M. Kotlebu v krajských voľbách 2013 (Gregor 2015), pričom proti-systémová, či protestná voľba sa spomína aj

6 Neexistujúca súvislosť medzi životom v obci s rómskou populáciou a voľbou ĽSNS samozrejme nevylučuje potenciálnu dôležitosť skúsenosti sprostredkovanej prípadne negatívneho postoja voči Rómom nenaviazaného na osobnú skúsenosť v mieste bydliska.

7 Silný proti-systémový sentiment voličov naznačujú aj prezentované zistenia z výskumu CSES a ISSP Slovensko 2016 (Bahna & Zagrapan, 2017).

v analýzach tohto výsledku (napr. Mikuš, Gurňák, & Máriássyová, 2016). Okrem nevoličstva boli silnými prediktormi aj vek, pracovné zaradenie, pohlavie a vzdelanie. V skratke sa tak dá povedať, že najväčšia pravdepodobnosť voľby ĽSNS bola spojená s mladými manuálne pracujúcimi mužmi s nižším vzdelaním. Tieto závery nie sú v európskom kontexte ničím výnimočným a sú v súlade s analýzou podpory krajnej pravice v západnej Európe (napr. Arzheimer & Carter, 2006). Na druhej strane, náš výskum nepotvrdil nezamestnanosť ako jednoznačný prediktor voľby ĽSNS. Slabá súvislosť medzi nezamestnanosťou a preferenciou ĽSNS existovala len v prostrediach s podielom rómskej populácie do 10%, v čisto ne-rómskom prostredí sa strácala. Nezamestnanosť sme testovali nielen na individuálnej úrovni, ale aj na úrovni obce. Podpora ĽSNS nesúvisela s úrovňou nezamestnanosti v obci v analýze všetkých obcí ani v analýzach pracujúcich len so vzorkou obcí s podielom Rómov menším ako 10% (125 obcí), 5% (103 obcí), 2% (85 obcí) a bez prítomnosti Rómov (70 obcí).

Očakávanie, opierajúce sa o publikované zistenia o podpore krajnej pravice v západných demokraciách o súvislosti medzi nezamestnanosťou a voľbou ĽSNS teda, platí len v špecifických prostrediach a aj tam je relatívne slabé. To naznačuje, že proti-systémový sentiment spojený s ĽSNS nie je silnejšie naviazaný na ekonomickú situáciu jej voličov.

Nadväzujúc na publicistický diskurz o efektívite práce ĽSNS v „teréne“ sme tiež skúmali či volebné rozhodovanie mohla ovplyvniť prítomnosť strany v obci. Takýto vzťah sa nám nepodarilo dokázať, nakoľko ani míting ĽSNS, ani iná akcia neboli signifikantnými prediktormi individuálnej voľby respondenta. Akcie strany sme skúmali aj na úrovni okresu. Z obcí, ktoré boli súčasťou exit pollu, sa 85 nachádzalo v okrese, v ktorom sa konal míting strany a 60 obcí v okrese, kde sa konala iná akcia. Ani v tomto prípade sme nenašli signifikantný vzťah.

Naša analýza potvrdzuje - na základe predošlých analýz tušenú - dôležitú úlohu mobilizácie nevoličov pre volebný výsledok ĽSNS (pozri Gyárfášová, Bahna, & Slosiarik, v tlači). Naše zistenia tiež spochybňujú dôležitosť rómskej témy, nakoľko nepotvrdzujú spojitosť preferencie ĽSNS s osobnou skúsenosťou voličov s Rómami v mieste bydliska. Naopak, poukazujú na existujúci proti-systémový sentiment, priamo nenaviazaný na ekonomickú situáciu voličov. Jeho povaha by mohla byť predmetom ďalšieho výskumu.

Pod'akovanie

Práca na tomto texte bola podporená agentúrou APVV (grant APVV-14-0527) a agentúrou VEGA

(grant VEGA 2/0007/16). Autori textu ďakujú agentúre FOCUS za poskytnutie dátového súboru z výskumu exit poll 2016, vďaka ktorému bolo možné spracovať prezentovanú analýzu. Za podnetné pripomienky ďakujeme Vladimírovi Krivému a Oľge Gyárfášovej.

Použitá literatúra

- Arzheimer, K., & Carter, E. (2006). Political opportunity structures and right-wing extremist party success. *European Journal of Political Research*, 45(3), pp. 419–443.
- Bahna, M., & Zagravan, J. (2017). Tolerancia radikálnych názorov narástla a súvisí s vnímaním skorumpovanosti politikov: tlačová konferencia v rámci projektu APVV-14-0527, 3.2.2017, SAV [elektronický zdroj]. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 2017. 3 s. Dostupné na internete: <http://sociologia.sav.sk/cms/uploaded/2543_attach_Bahna_Zagravan_radikali.pdf>
- Bjørklund, T. (2007). Unemployment and the Radical Right in Scandinavia: Beneficial or Non-Beneficial for Electoral Support? *Comparative European Politics*, 5(3), pp. 245–263.
- Cutts, D., & Goodwin, M. J. (2013). Getting out the right-wing extremist vote: extreme right party support and campaign effects at a recent British general election. *European Political Science Review*, 6(1), pp. 93–114.
- Gregor, K. (2015). Who are Kotleba's Voters? Voters' Transitions in the Banská Bystrica Region in 2009 – 2014, *Sociológia* 47(3), 235–252.
- Gyárfášová, O., Bahna, M., & Slosiarik, M. (v tlači). Volatilita voličov ako norma.
- Halla, M., Wagner, A., & Zweimüller, J. (2013). Immigration and Voting for the Extreme Right. University of Zurich Department of Economics Working Paper Series, Working paper No. 83.
- Hruška, M. (2016). Obraz Kotlebovej podpory je zatiaľ veľmi povrchný, niečo dôležité uniká. 11.3.2016, *Denník N*.
- Kluknavská, A., & Smolík, J. (2016). We hate them all? Issue adaptation of extreme right parties in Slovakia 1993 - 2016. *Communist and Post-Communist Studies*, 49, pp. 335-344.
- Mikuš, R., Gurnák, D., & Máriašsyová, A. (2016). Analýza volebnej podpory Mariána Kotlebu ako reprezentanta krajnej pravice v krajských voľbách 2013. *Sociológia* 48(1), pp. 48–70.
- Rink, N., Phalet, K., & Swyngedouw, M. (2009). The Effects of immigrant population size, unemployment, and individual characteristics on voting for the Vlaams blok in Flanders 1991-1999. *European Sociological Review*, 25(4), pp. 411–424.
- Rydgren, J., & Ruth, P. (2013). Contextual explanations of radical right-wing support in Sweden: socioeconomic marginalization, group threat, and the halo effect. *Ethnic and Racial Studies*, 36(4), pp. 711–728.
- Spáč, P., & Voda, P. (2014). Slovak Extreme Right and its Support based on Local Roma Incidence.

Paper prepared for ECPR General Conference, September 2014.